

Tres cartes fonamentals (i inèdites) de Josep Ferrater Mora al sociòleg Salvador Giner

Aquestes tres cartes de Josep Ferrater Mora adreçades a Salvador Giner, fins ara inèdites, aporten informacions decisives sobre dos punts que afectaren la projecció literària de Ferrater. La primera mostra les dificultats amb què es trobà, malgrat que ja havia publicat alguns llibres en anglès, per a penetrar en el mercat literari anglosaxó. Les dues darreres, escrites poc abans de la seva mort, revelen la inquietud de Ferrater després d'haver-se distanciat de l'editorial que en les darreres dècades havia publicat la major part dels seus llibres. A setanta-vuit anys, l'obsessió de Ferrater era trobar un editor per a les seves obres completes.

El seu corresponsal era Salvador Giner, fill del seu amic de joventut Ricard Giner Roque. Josep Ferrater i Ricard Giner, al final de la Guerra Civil, passaren junts la frontera dels Pirineus. La relació entre tots dos, i després amb el fill, que esdevingué amb els anys un prestigiós sociòleg, fou sempre cordialíssima. Així, és normal que Ferrater, en aquestes cartes, desplegui tota la pirotècnia d'ironies i acudits a què era tan donat en les lletres que escrivia als amics més íntims.

Arribat als Estats Units cap al final del 1947, Ferrater havia aconseguit editar alguns llibres en editorials anglosaxones: *Ortega y Gasset: An Outline of his Philosophy* (1957), *Man at the Crossroads* (1957), *Philosophy Today* (1960), *Unamuno: A Philosophy of Tragedy* (1962) i, en darrer lloc, *Being and Death* (1965). Tret d'aquesta darrera obra, de totes les altres se'n feren segones edicions o reimpressions. Potser, la que tingué una millor acollida fou la síntesi *Philosophy Today*, que es publicà en anglès amb el subtítol *Conflicting Tendencies in Contemporary Thought*.

La primera edició del *Diccionario de filosofía abreviado*, compilat per Eduardo García i Ezequiel de Olaso, està datada l'any 1970. Si la presentació sintètica de la filosofia contemporània havia pogut funcionar en el mercat editorial anglosaxó, per què no intentar-ho amb una nova compilació del voluminós *Diccionario de filosofía*?

Les altres dues cartes —faxes, en realitat— mostren un Ferrater Mora desenganyat i neguitós davant la incerta perspectiva editorial que, nou anys més tard, afectava la seva producció literària en llengua espanyola. L'edició dels seus nous llibres en aquesta llengua, els anys 1989 i 1990, s'alentia, entrava en una morositat perniciosa. Ferrater sempre tingué una versió mercantilista de la literatura. Pensà que els llibres s'havien de vendre, que la presència dels autors en les llibreries havia de ser constant. Acostumat a fer rutllar cada any les premses —sovint diverses vegades l'any—, el desinterès sobtat dels qui havien estat els seus editors en les darreres dècades, l'alarmà. I l'alarma, que primer fou puntual, el portà a angoniar-se davant la inconcreció de la seva posteritat literària.

Xavier Serra

Carta 1

12 de febrer de 1981

Estimat Salvador:

Espero que pugueu venir aquí el fi de setmana del mes de març (cap al 14 i més probablement cap al 21); seria una llàstima que tornéssiu a Anglaterra sense haver estat junts almenys una vegada més¹. Entesos, doncs.

No et preocupis de la decisió de Martin, a Blackwell²; imagino, com tu, que els informants són analítics poc agraïts, és a dir, gent que no té ni tan sols en compte la simpatia de l'autor envers llur preferida forma de fer filosofia. Almenys que el diccionari sigui esguerrat de cap a peus; però les coses no són mai tan radicals³. Priscilla i jo t'agraïm moltíssim el que has fet per tal d'empènyer aquesta obra, encara que abreujada, a través de les esquerdes del mur filosòfic anglosaxó⁴.

Tal com et vaig dir, em va agradar molt el teu article sobre els aspectes socials de la llibertat⁵. Considero les teves idees com una bona manera d'emplenar els molts buits que han deixat les meves idees al respecte en *De la*

1 Salvador Giner gaudia d'un any sabàtic a Yale i havia de tornar, a l'inici del nou curs, a la Universitat de Lancaster (GB). Josep Ferrater Mora l'incita perquè el torni a visitar amb la seva família abans d'emprendre el viatge. Des del 1949 Ferrater vivia a Bryn Mawr, Pennsilvània (EUA).

2 David Martin, *managing director* de l'editorial Basil Blackwell, d'Oxford.

3 Esguerrat en la traducció, vol dir. L'editorial Blackwell desestimà la publicació d'una versió abreujada en anglès del diccionari de filosofia de Ferrater.

4 La iniciativa de la publicació d'aquesta versió sintètica del diccionari —compilada per Priscilla Cohn— i els contactes amb l'editorial britànica havien anat a càrrec de Salvador Giner.

5 Salvador Giner, «La estructura social de la libertad», *Reis: revista española de investigaciones sociológicas*, 11 (1980), pp. 7-28. Es tracta d'una segona versió de l'assaig *L'estructura social de la llibertat*, Edicions 62, Barcelona, 1971.

matèria a la raó —obra que, per ser la meua més recent, trobo encara no completament menyspreable⁶.

Fins aviat, doncs, amb records i una forta abraçada de

[Signatura]

Carta 2

J. Ferrater Mora
1518 Willowbrook Lane, Villanova, PA, 19085
2 de juny, 1990
Sr. Salvador Giner
Fax 011-3-4-1-521.8103
Estimat Salvador,

Vull fer constar que no es tracta de *you'll scratch me, I'll scratch you*, però els nostres recents Faxos (o Faxes) em fan venir a la memòria el que et dic a continuació.

Tinc un llibre d'assaigs (*Mariposas y supercuerdas*) que la meua agent literària, Mercedes Casanovas [C/] Teodora Lamadrid, 29, 08029 Barcelona, telèfon 212.4791. Fax 417.9037, va enviar ja fa un temps a Alianza Editorial, pensant que, com de costum en el passat, el publicarien⁷. Bé, aquests «aliancistes», que com saps no són els mateixos d'abans, es fan pregar molt i crec que, al final, no el publicaran⁸. Primera vegada que això em passa a la vida, però es

6 *De la materia a la razón*, Alianza, Madrid, 1979.

7 Ferrater, entre el 1939 i el 1954, publicà tots els seus llibres en editorials sud-americanes: Losada i Sudamericana (d'Argentina), Cruz del Sur (de Xile), Atlante i Fondo de Cultura Económica (de Mèxic)... A partir del 1955 li fou possible tornar a publicar els seus llibres a la Península (no oblidem que era un exiliat republicà i que la dictadura franquista encara aplicava una estricta censura). Aquest any publicà *Cuestiones disputadas*, en l'editorial Revista de Occidente, de Madrid, i una segona versió de *Les formes de la vida catalana*, en l'editorial Selecta, de Barcelona. La tendència a substituir els editors establerts a Amèrica del Sud per editors de Madrid o Barcelona es féu visible en els anys immediatament posteriors. La versió en espanyol del seu llibre sobre Ortega —*Ortega y Gasset: etapas de una filosofía*— fou publicada, el 1958, per l'editorial Seix Barral, de Barcelona. Però, en general, Ferrater preferí, per als seus llibres escrits en espanyol, les editorials de Madrid: Aguilar, Revista de Occidente i Alianza. Aquesta tendència arribà al seu màxim en el moment en què traspassà el seu voluminós *Diccionario de filosofía* de l'Editorial Sudamericana, de Buenos Aires —que havia publicat la 3a, 4a i 5a edicions— a l'Editorial Alianza. De fet, després de publicar en Revista de Occidente dos volums de les seves *Obras selectas* (1967), Alianza esdevindrà l'editorial de Ferrater. En Alianza publica: *La filosofía actual* (1969), *Indagaciones sobre el lenguaje* (1970), *Cambio de marcha en filosofía* (1974), *De la materia a la razón* i la sisena edició —en quatre volums— del *Diccionario de filosofía* (1979), el volum escrit juntament amb Priscilla Cohn titulat *Ética aplicada* (1981), la novel·la *Claudia, mi Claudia* (1982), els relats de *Voltaire en Nova York* (1985) i, finalment, *Hecho en Corona* (1986), que fou la seva segona novel·la.

8 I, efectivament, no el publicaren. *Mariposas y supercuerdas. Diccionario para nuestro tiempo* fou publicat per l'editorial Península, de Barcelona, el 1994, quan Ferrater ja havia mort. L'in-

veu que en aproximar-me als vuitanta anys ja ningú no em fa cas⁹. Penses que el llibre podria sortir a la col·lecció «Espasa-Mañana» que dirigeixes? Faxe'm un mot; si hi ha possibilitats ja en parlarem més; si no, s'ha acabat.

Per cert que el que he dit dels prop-dels-vuitanta és més cert del que podries pensar. La mateixa agent (que començo a preguntar-me si no és més aviat «pacient») literària em té de fa gairebé nou mesos el computescrit d'una novel·la, *La señorita Goldie*, que és una continuació de *El juego de la verdad*¹⁰. Què passa? Doncs no ho sé. Fa uns dies li he enviat el computescrit d'un llibre de narracions «feministes» amb el títol *Mujeres al borde de la leyenda* que haurien de tenir un èxit fenomenal, però que potser em moriré sense veure'l publicat¹¹. Sense interferir (*de moment*) amb l'agent susdita, què et sembla que podria fer? Tens suggerències editorials? Seria paradoxal tenir que «suggerir» a l'agent-pacient alguna cosa al respecte, però ja començo a impacientar-me i qualsevulla informació em serà útil.

Fa un parell de dies vaig rebre una carta d'un senyor de Madrid (no recordo el nom, perquè vaig tirar la carta a la bassa) demanant-me una recomanació per a Emilio Lledó per al Premi Menéndez Pidal. Es veu que la gent es mou. Espero que, al final, te'l donin a tu, a menys que una recomanació meva sigui *the kiss of death*. Tot és possible¹².

Una forta abraçada

[Signatura]

---

cident narrat en aquesta lletra adreçada a Salvador Giner fou definitiu perquè es produís el trencament de Ferrater amb els que fins aleshores havien estat els seus principals editors.

- 9 Ferrater havia nascut el 30 d'octubre del 1912. Tenia llavors 77 anys i escaig, havia renunciat ja al seu intent d'incrustar-se en el mercat literari anglosaxó i començava a mostrar-se molt inquiet, com veiem, per la seva posició en el mercat editorial de la literatura espanyola.
- 10 Decebut amb Alianza, Ferrater començà a buscar sortides editorials a Barcelona, també per als seus llibres en espanyol. La novel·la *El juego de la verdad* havia estat finalista en el premi Nadal, de l'editorial Destino, el 1987. *La señorita Goldie* fou publicada, a la fi, per Seix Barral. Ja no li quedà temps, però, de consolidar res —des del punt de vista de la perdurabilitat editorial. Ferrater morí el 31 de gener del 1991 a Barcelona, on havia viatjat per a presentar aquesta darrera novel·la. El distanciament respecte a Alianza es féu encara més visible el 1994, en fer-se càrrec l'editorial Ariel de la setena edició del *Diccionario*.
- 11 En efecte, el llibre es publicà pòstumament: *Mujeres al borde de la leyenda*, Circulo de Lectores, Barcelona, 1991.
- 12 La seva confiança en el món acadèmic espanyol era tan escassa com la que començava a tenir en els negocis editorials de Madrid. Els premis estatals d'investigació a què fa referència Ferrater havien estat creats el 1982 pel Ministerio de Educación y Ciencia, amb la convocatòria del Premio Nacional de Investigación Santiago Ramón y Cajal, d'investigació científica. A partir de l'any següent, a més d'aquest, començaren a ser convocats bianualment el Premio Nacional de Investigación Ramón Menéndez Pidal, d'investigació en humanitats i ciències socials; el Premio Nacional Leonardo Torres Quevedo, d'investigació tècnica, i el Premio Nacional Rey Don Juan Carlos I, per a joves investigadors. Ara bé: els anys 1991 i 1993 no es van convocar els premis, de manera que tot el moviment de fons fou inútil.

Carta 3

J. Ferrater Mora
1518 Willowbrook Lane, Villanova, PA, 19085
12 de desembre, 1990
Sr. D. Salvador Giner
Instituto de Estudios Sociales¹³
Madrid. Fax 521.8103

Estimat Salvador:

El veí m'ha avisat que tenia una *carta* a la bústia («Mr. Mora: you have a letter in the mailbox; is your fax out of order?»). M'he avergonyit de debò. No m'he atrevit a lliurar res al carter i t'envio, d'amagat, aquest fax. Espero que el rebis quan passis per Madrid. Si no tinc notícies teves via fax dins de cinc o sis dies, no tindrè cap més remei que afrontar de nou la sornegueria del meu veí.

El que em dius respecte al tàndem Orquín-Espasa¹⁴ m'alegra els ocelllets (versió aproximada de la frase de l'Ortega y Gasset al Parlament constituent dirigint-se a Lluís Companys: «lo que ha dicho el señor Companys me alegra las pajarillas»). Prego a tots els déus de qui parlava Georges Dumézil¹⁵ (una vuitantena) per a que aquests bons propòsits es realitzin. Convindria que telefonessis a Mercedes Casanovas¹⁶, muller del teu ex-alumne Enrique Lynch (telèfon d'oficina; 212.4791) perquè, acompanyat d'ella, vaig parlar al Cap d'Edicions de la Universitat de Barcelona¹⁷, que *també s'interessava per la publicació de les meves obres soi-disant completes* (dic *soi-disant* perquè sempre seran menys completes que les de Julián Marías¹⁸ —i no diem Camilo J. Cela, que s'autoanomena en els seus articles, endevina!: «el del Premio!»¹⁹. Per a facilitar les coses, he fet un nou programa de caràcter modular; segons aquest moderníssim programa, no faig massa cas de l'ordre cronològic, i «organitzo» les meves obres en tres seccions (o «mòduls»): articles i assaigs; filosofia; narrativa²⁰.

13 Salvador Giner fou director de l'Instituto de Estudios Sociales Avanzados (del Consejo Superior de Investigaciones Científicas), des del 1989 fins al 1997.

14 Felicidad Orquín era directora literària en l'editorial Espasa Calpe de Madrid i dirigia la col·lecció d'assaig «Espasa Mañana».

15 Dumézil era un filòleg francès autor de controvertits estudis sobre les religions indoeuropees.

16 L'agent literària de Ferrater, ja esmentada en la carta anterior.

17 Joan Duran Fontanals, que va ocupar aquest càrrec fins al 2010.

18 Aquest filòsof, com Ferrater, publicava gairebé tots els seus llibres en Alianza des de la fundació d'aquesta editorial, l'any 1966. Els 10 volums de les *Obras completas* de Julián Marías començaren a publicar-se el 1958 en Revista de Occidente. El volum desè sortí l'any 1982 amb el peu editorial d'Alianza.

19 Camilo José Cela havia guanyat el Premi Nobel de Literatura l'any 1989.

20 En realitat, era impossible aplicar un criteri cronològic, perquè Ferrater va refer constantment les seves obres d'assaig.

En tot cas, convindria que entre els uns i els altres *no* quedin inèdites! Ja em donaràs més notícies²¹. Gràcies!

En una llarga conversació telefònica, Esperanza Guisán em va comunicar que havia estat força empicada durant els darrers tres anys (perdó: mesos). Cataractes i altres inconvenients. L'he de veure el més de maig vinent quan aniré a fer propaganda pro-filosofia integracionista a Santiago de Compostela²², però espero que abans el projectat *Festschrift* faci via²³, com els coloms de Paul Valéry, segons la traducció de Xavier Benguerel: «Aquests terrats on els coloms fan via»²⁴.

Crec que et vaig dir que tornaré a Barcelona la setmana del 26 de gener al 3 de febrer vinents per a promoure i remoure la meua novel·la *La señora Goldie* (pobreta!)²⁵. Espero que ens podrem veure; durant aquests dies no vagis ni a Cambotja ni a Kuwait.

M'alegra de saber que la teva entrevista amb Isaiah Berlin va anar com una seda. Ja la llegirem, no te n'oblidis²⁶.

Sí, vaig sopar amb la Victòria, acompanyada de Sir Paco Rico. Em vaig portar amb tota la humilitat desitjada²⁷.

Fins ben aviat. Gràcies de nou! Records a la Monserrat i als teus fills (del Ricard Giner i Sariola vaig rebre una carta molt amable i molt ben escrita: és tot un *gentleman*).

Fins aviat!

[Signatura]

21 La solució editorial que Ferrater pensava haver trobat després de la seva ruptura amb Alianza passava, per tant, per la publicació de les seves obres completes o bé en Espasa Calpe o bé a càrrec del servei de publicacions de la Universitat de Barcelona, però el cert és que no s'arribà a publicar res.

22 Esperanza Guisán era catedràtica d'ètica a la Universitat de Santiago de Compostela. Ferrater li havia supervisat la tesi doctoral. La «propaganda pro-filosofia integracionista» a què al·ludeix és, en realitat, una fórmula antiegocèntrica: havia de viatjar a Santiago de Compostela perquè havien decidit nomenar-lo doctor *honoris causa* de la universitat d'aquella ciutat. No arribà, però, a fer aquest viatge, perquè la seva mort es produí uns mesos abans.

23 El *Festschrift* anà endavant i fou publicat com a primer número monogràfic de la revista Τέλος; Salvador Giner & Esperanza Guisán (eds.), *José Ferrater Mora: El hombre y su obra*, 1994.

24 A l'escriptor Xavier Benguerel, que traduï al català alguns poemes de Valéry, l'havia conegut a Xile, l'any 1941, quan tots dos eren exiliats en aquell país.

25 Llegiu la nota 10.

26 Salvador Giner, «Isaiah Berlin. Conversación con Salvador Giner», *Claves de la razón práctica*, 22 (maig 1992), pp. 44-47.

27 Victòria Camps, vicerectora en aquell moment de la Universitat Autònoma de Barcelona, on era catedràtica de filosofia moral i política, i Francisco Rico, catedràtic de filologia a la mateixa universitat i membre, des del 1987, de la Real Academia Española de la Lengua.